

حال و هوای ماه مهمانی خدادر طهران

مردم تهران قدیم چند روز مانده به ماه مبارک رمضان به استقبال ماه خدا می رفتند. آنها همانطور که روزهای آخر اسفند به شوق رسیدن نوروز خانه تکانی می کردند، روزهای منتهی به ماه رمضان را نیز مشغول خانه تکانی و غبارروبی مساجد می شدند تا تمام شهر برای فرا رسیدن این ماه پر خیر و برکت مهیا شود. تهرانی ها به وقت آغاز ماه مبارک رمضان و نیز در ایام روزه داری آداب و رسوم خاصی هم داشتند؛ از جمله اینکه همه اهل خانه با آب و آینه به پشت بام خانه ها می رفتند تا هلال ماه مبارک را به چشم ببینند و یا رخت و لباس نو به تن می کردند تا با تمام وجود در مهمانی خدا حاضر شوند. اطلاعاتی که در این شماره از همشهری محله می خوانید حاصل نشست «حال و هوای طهران در ماه خوب خدا» با حضور اردشیر آل عوض، پژوهشگر فرهنگ عامه، همایون عبدالرحیمی، محقق و نویسنده و محمود منبعی، تهران یژوه و نیز گفت و گو با تهران یژوهان، علیرضا زمانی، نصرالله حدادی و داریوش شهبازی است.

حکایت توپ افطار قزاقخانه و آب جوجه ضعفا

ماه رمضان در تهران از دیرباز تاکنون با حال و هوای متفاوتی همراه بوده است و نه تنها فضای زندگی شهری، بلکه سبک زندگی مردم تهران را نیز دستخوش تغییر می کرد و در این بین غذا و آماده کردن سفره های سحری و افطاری دارای اهمیتی دوچندان بود؛ از پخت نان در نانواپی ها گرفته تا پخت غذاهایی منحصر به فرد مثل آبگوشت آجیل و آب جوجه و کوفته دست به گردن سفره رنگین این ماه را برای روزه داران تشکیل می داد.

غذا از دیرباز تا امروز نقش تعیین کننده ای در معرفی فرهنگ، آداب و رسوم تهران داشته است. غذاهای اصیل تهرانی که مختص اقلیم و فرهنگ این شهر بوده است در ماه رمضان رنگ و لعاب ویژه ای به خود می گرفت.

جالب اینکه غذاهای سحر و افطار تنوع جداگانه ای داشتند و بسته به نوع فصل تغییر می کردند. عموماً غذاهای سحر در ایام سرد سال پر گوشت و پر چرب بودند و در ایام گرم سال غذاها کم گوشت و کم چرب می شدند. با این حال، از مشهورترین غذاهای سحری مردم تهران قدیم می توان به انواع آبگوشت ها از جمله آبگوشت آجیل، طاس کباب، شامی لپه، کوفته شامی و کوفته دست به گردن اشاره کرد. البته چلوخورش های متنوعی هم مثل چلوخورش قیمه و قرمه و فسنجان و آلو سفناج در این ماه طبخ می شد. در کنار اینها کباب ها و انواع کوکو، مانند کوکوسبزی و سبزمینی، هم برای سفره سحری آماده می شد و همینطور غذاهایی مانند شیرین پلو و شاخ دار پلو هم توسط کدبانوهای تهرانی برای اهل خانواده تهیه می شد.

اما سفره افطار شکل و شمایل دیگری داشت و نقل است که توپ افطار قزاقخانه که به صدا درمی آمد، روزه داران با چای شیرین و نان پنیر و گردو روزه خود را باز می کردند. در این ایام تنها سفره افطار و سحر در خانه ها پهن می شد و بنابراین غذاهای سفره افطار ترکیبی از مخلقات و غذا بود؛ غذاهایی مانند انواع آش ها، کوفته شامی، شامی لپه و کوفته دست به گردن که ترکیبی از خودچی و گوشت بود، آماده می شد. اما آب جوجه که طعنه ای بر غذای سفره فقرا بود به سیرابی و شیردان و جگر سفید گوسفندی می گفتند که پر طرفدارترین غذای سفره غذایی قشر ضعیف به شمار می رفت.

چند و چون موسیقی رضائی در طهران

ساکنان قدیم تهران با موسیقی به استقبال ماه رمضان می رفتند. آنها خوش ذوق بودند و برای استقبال از رمضان و نیز پیشواز افطار و سحر، موسیقی رضائی داشتند. آنها اعتقاد داشتند مهمان بار وحیه شداد و سرشار از انرژی به مهمانی می رود، حال آنکه میزبان این سفره گشوده شده، خداوند تبارک و تعالی است.

اردشیر آل عوض، تهران یژوه، با اشاره به این موضوع می گوید: «تهرانی ها با نزدیک شدن به ماه مبارک رمضان، به وسیله موسیقی رضائی، شور و شوق آمدن ضیافت الهی را به مردم منتقل می کردند. شما نمی توانید به مهمانی ای بروید که بهترین ماه خداست ولی غم زده و نالان و ناراحت باشید.»

آل عوض ادامه می دهد: «جالب است بدانید که موسیقی رضائی، یک موسیقی بسیار فاخر دینی است و به وسیله کسانی که الحان خوشی داشتند و کاملاً به موسیقی مسلط بودند اجرا می شد. آنها با این موسیقی و الحان مردم را دعوت، تشویق و ترغیب می کردند که برای ماه مهمانی خدا آماده شوند. در تهران قدیم، اهل کوچه و بازار و نیز صاحبخانه ها در منازل اعیان و اشراف، متناسب با درآمدشان از کسانی دعوت می کردند و قاعده این بود که تا شب نوزدهم تمام اشعاری که خوانده می شد، در مناجات خوانی ها، در آمادگی برای سحر، استقبال از افطار، نویددهنده بود و شادی و ذوق و شوق را به همراه داشت. اما برای حدود ۱۰ شب این موسیقی تغییر می کرد. از نوزدهم رمضان که شب ضربت خوردن مولای متقیان بود، این شادی جمع می شد و نوعی حزن و اندوه در زبان کسانی که شاعر و مداح بودند، جریان پیدا می کرد و مدح می شد. این مدح و نوحه ها تا روز ۲۶ ماه مبارک رمضان یا شب ۲۷ این ماه - به عبارتی شب این ملجم کشان - ادامه پیدا می کرد و دوباره بعد از انجام رسوم این شب، اهالی با شادی و شور به استقبال عید سعید فطر می رفتند.»

شیخ جعفر شوشتری و باشکوه ترین مجالس ماه خدا

در دوران حکومت ناصرالدین شاه، شیخ جعفر برای سفر به خراسان و زیارت حرم امام رضا (ع) برای مدتی در تهران ساکن شد.

اردشیر آل عوض درباره حضور شیخ در تهران می گوید: «شیخ جعفر به تهران آمد و مدتی را در خانه ملاعلی کنی که تولیت مدرسه مروی تهران را برعهده داشت ساکن شد. شیخ جعفر هر روز نماز را در مسجد مروی می خواند و پس از آن حدود ۴ ساعت منبر می رفت و پس از مدتی به دلیل افزایش جمعیت برای نماز و موعظه به مدرسه سپهسالار می رفت چون مسجد مدرسه مروی ظرفیت مریدان شیخ را نداشت. آن سال شیخ ماه رمضان را در تهران ماند و سخنرانی های معروف خود را درباره دعاهای رمضان بیان کرد.»

زمانی که شیخ جعفر شوشتری وارد تهران شدند انبوه مردم از جمله سفیر کشور روسیه به ملاقات ایشان رفتند. مردم تقاضای موعظه کردند و مرحوم شوشتری بنا به اصرار مردم، سرش را بلند کرد و فرمود: «مردم! آگاه باشید که خدا در همه جا حاضر است و به نهفته سینه ها داناست.»

مرحوم عبدالله مستوفی در این باره می نویسد: «ناصرالدین شاه مسجد نیمه تمام سپهسالار را برای نماز خواندن حاجی شیخ جعفر تعیین کرد. در تهران هیچ نظیر این جمعیت و جماعت دیده نشده بود. عده مکبران شاید از صد نفر زیادتر بود که هم صدا موقع رسیدن رکوع و سجود و قیام و قعود را اعلام می کردند. حاجی شیخ جعفر بعد از نماز، منبر هم می رفت، مردم برای رسیدن به نزدیک منبر از دحام عجیبی داشتند. حاجی شیخ جعفر بعد از نماز به مشهد رفت و ماه محرم مراجعت کرد باز هم ۱۵-۱۰ روزی در مسجد سپهسالار نماز خواند و منبر رفت.»

محسوب می شود، مردی که مجالسش آنقدر شلوغ می شد که می گویند ناصرالدین شاه با لباس مبدل در آن شرکت می کرد.

سخنوری و شرح دعا های ماه مبارک رمضان باعث شده بود تا مجالس شیخ پر مخاطب باشد. اردشیر آل عوض، تهران یژوه، در این باره می گوید: «در ماه مبارک رمضان سخنوران و روضه خوانان زیادی به منبر می رفتند. اما زمانی که شیخ جعفر شوشتری وارد تهران شد، مجالس او جای سوزن انداختن نداشت. ایشان برخلاف دیگران، دعاهای ماه رمضان را با شرح های اخلاقی ساده و قابل فهم برای عموم مردم مطرح می کرد. در آن زمان سخنوران سعی می کردند نکات اخلاقی را در قالب دعا و روضه به گوش مردم برسانند تا اینکه در دوره آیت الله فلسفی سبک سخنوری ها کمی تغییر کرد و موضوعات سیاسی به وضوح مطرح می شد.»

مجالس ماه رمضان شیخ جعفر شوشتری از باشکوه ترین مجالس روضه خوانی و سخنوری در تهران عهد قاجار

